

Varghybriderna i museimagasinet

Om korsningar i museer och djurparker

Anna Samuelsson och Ingvar Svanberg

Uppfattningen om de objekt som förr visades i naturaliekabinett och senare på museer har förändrats över tid och varit avhängig samhällsliga och vetenskapliga trender. Mot slutet av 1700-talet började föremål som inte längre passade in i den nya linneanska systematiken att utmönstras ur samlingarna. Naturalia och artificialia, som tidigare ställts ut tillsammans, skildes åt. Föremål som inte kunde inordnas i den ena eller andra kategorin avlägsnades. Objekt som förknippades med vidskeplighet togs efterhand bort. Tummen av ett mumifierat sjötroll gallrades ut ur Vetenskapsakademiens samlingar 1819 (Löwegren 1952:43). En sjöjungfrus händer såldes tillsammans med en rad andra besynnerliga alster på auktion från de kungliga samlingarna i Köpenhamn 1824 (Mordhorst 2009:209–211).

Ting som var svårkategoriserade marginaliserades. Ett exempel är den hästkäke invuxen i en ekrot som 1649 hade skänkts till Ole Worm av Fredrik III av Danmark. Föremålet hade haft en framträdande placering i Museum Wormianum, och från 1654 i Det kongelige danske Kunstskammer, eftersom det sågs som ett uttryck för *lusus naturae*, 'naturens lek', ett begrepp som sedan medeltiden använts för företeelser och föremål som uppfattades som uttryck för naturens under. Med framväxten av en modern museistruktur kring sekelskiftet 1800, inriktad på systematik och nytta, förpassades sådana objekt vilka överskred kategorier som växt och djur eller natur och kultur till

en avsides plats i samlingarna. Etnologen Camilla Mordhorst (2009:143) kallar denna process för "hybridernas fall". På senare tid har den invuxna hästkäken dock fått förnyad status tack vare konstnären Rosamond Purcells installation, där hon tolkat Worms kabinet med nya ögon. Hennes rekonstruktion ingår sedan 2011 i Geologisk Museums utställning *De særeste ting*, som bygger på "forunderlige genstande og tilhørende historier fra Danmarks første museum: Museum Wormianum". Hästkäken i trädrotten har därmed blivit en del av en berättelse som bidrar till vår tids omtolkning av det förmoderna.

Sedan 1990-talets början har åtskilliga föremål ur de förmoderna samlingarna på liknande vis åter lyfts fram för att få kommentera en modernistisk tolkningsram till förmån för olika slags gränsöverskridanden. Själva termen hybrid har fått burskap inom kultur- och samhällsteori, exempelvis i diskussioner rörande sammansatta identiteter eller varats essentiella hybriditet (Young 1995:25, 27; Latour 1991). I denna artikel avser vi att med utgångspunkt i en grupp monterade valpar som sedan 1903 förvaras i Naturhistoriska riksmuseet diskutera en besläktad aspekt av hybriditet, nämligen djurhybrider. Med valparna som exempel avhandlar vi hybridernas historia i museer och i djurparker, specifikt Naturhistoriska riksmuseet (Riksmuseet) och Skansens friluftsmuseum och den växelverkan som rått mellan dessa institutioner (Svanberg 2016a).

1. Hybridvalparna ("varghundar") i magasinet på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm Foto: Anna Samuelsson, 2013.

Utgångspunkter och frågor

Studien är en del av ett projekt med syftet att undersöka hur kroppar ställts ut i ett urval naturhistoriska museer.¹ En frågeställning har varit att undersöka hur anomalier definierats, visats och tolkats. Ämnet är ett resultat av att våra intressen (djurens kulturhistoria, museer och djurparker) korsades och vid en genomgång av Samuelssons fotografier tagna i Naturhistoriska riksmuseets magasin kunde Svanberg vid bilden av valparna länka dessa till de på sin tid även internationellt uppmärksammade försöken att korsa hund och varg vid Skansen (Loisel 1911).

Vår teoretiska utgångspunkt är att klassifikationer och kategorier är föränderliga konstruktioner (jfr Douglas 1966; Foucault 1974). Vetenskapens kulturella dimensioner, eller vetenskap *som* kultur, har lyfts fram inom flera discipliner. Att analysera föreställningar om (o)rena kategorier och gränsdragningar löper som en röd tråd mellan forskare som Bruno Latour, Mary Douglas och Harriet

Ritvo. Medan Latour framhåller hur moderniteten har försökt skapa "rena" kategorier, exempelvis natur och kultur, har Douglas visat hur det som inte passar in i etablerade kategorier antingen osynliggörs, förintas eller heliggörs. I sina studier av de zoologiska klassifikationernas historia i Europa har Ritvo (1997; 2010) pekat på interaktionen mellan vetenskap och kultur och på hur hybrider utmanade föreställningar om renhet. I museologisk forskning har ordningsskapandets diskursiva och/eller ideologiska aspekter lyfts fram, ofta via Foucault. Inom denna forskning är naturhistoriska museer och monterade djur växande områden.² Medan Donna Haraway har pekat på hur vetenskaperna inklusive museer har varit präglade av föreställningar om kön, ras och nation (1989) har andra fokuserat monterade djurs "biografier" (t.ex. Thorsen 2014). Haraway har i flera texter diskuterat hur dualismen natur/kultur reproduceras och föreslagit dekonstruerande termer som *cyborg*, *natureculture*, *materialsemiotic*, *com-*

panion species (1989; 2003). I dessa diskussioner har termen hybrid ofta använts.

Inom biologin används begreppet *hybrid* (enlig SAOB sedan 1814) om resultatet av sexuell reproduktion mellan individer av genetiskt separata taxa, i äldre tid även benämnda *bastarder* (sedan 1747). Välkända hybrider är mulan (avkomma mellan åsnehingst och häststo) och mulåsnan (mellan hästhingst och åsnešto). Mer spektakulära är ligern, hybridavkomma mellan lejonhane och tigerhona, och tigon, avkomma mellan tigerhane och lejonhona (fig. 4).³ Än mer sensationellt skulle det förstås ha varit om Ilya Iljanov i Sovjetunionen på 1920-talet hade lyckats skapa en humanzee, det vill säga avkomma mellan människa och schimpans (Rossianov 2002).

Efter en introduktion rörande begreppen art, ras och hybrid fortsätter artikeln med hundvargarnas utställningshistoria, både som döda (på museet) och som levande (i djurparken). På vilket sätt beskrevs och tolkades de i årsberättelser, vägledning och andra publikationer? Hur länge ställdes de ut? Vilka fler artkorsningar kunde besökare se? Varför upphörde deras popularitet? I nästa steg söker vi förstå dem i sitt historiska sammanhang, vilket innebär en diskussion om ärftlighetslärans betydelse. Dessutom görs vissa utblickar till andra museer och djurparker.

Vi belyser också flödet av djurkroppar som ägde (och äger) rum mellan zoologiska trädgårdar och museisamlingar (jfr Thorsen 2014:237). Redan på 1800-talet bidrog kringresande menagerier i Sverige med exotiska djur till museernas skådesamlingar, en tradition som senare fortsattes av djurparker (Svanberg 2016b:99). Skansen donerade länge regelbundet avlivade och avlidna djur till Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm. Einar Lönnberg, intendent för vertebratavdelningen 1904–1933, framhöll 1916 att avdelningen stod i stor tacksamhetsskuld till intendenten för Skansens zoologiska trädgård Alarik Behm,

för hans aldrig svikande välvilja att till Riksmuseet aflämna exemplar af under hans vård stående djur, som aflidit. På detta sätt ha åtskilliga, intressanta former erhållits, t.ex. bastarder mellan ringdufva och tamdufva, mellan grågås och bläsgås, mellan silltrut och hvitvingad trut, flera varghundar m.m. förutom material, som ägnat sig till skelettering o.s.v.

Även Zoologisk Have i Köpenhamn tackas på liknande sätt (Lönnberg 1916:85).

På detta sätt åskådliggörs denna sammanlänkning som en hybridpraktik mellan två till synes separata enheter, där konstruktionen ”vild” kan demaskeras som ”tam”. I vår analys innefattas också de spontana korsningar som förekommer i det vilda och som tidigare ofta hamnade i de zoologiska museernas samlingar. Slutligen kontrasteras äldre tiders syn på hybrider mot dagens. Kan vi – i analogi med ”hybridernas fall” vid sekelskiftet 1800 – rentav tala om ett slags ”hybridernas renässans” kring 1900, och, slutligen, hur uppfattas hybrider idag? Genom denna framåtblickande del vill vi kasta nytt ljus över de historiska exempel vi tidigare diskuterat.

Arter, raser och hybrider

Genom anammandet av Linnés morfologiska artbegrepp, som utgick från utseende och form, fick de naturhistoriska museerna ett användbart sorteringsredskap för sina samlingar. Det kom att dominera fram till 1900-talets början. Sedan dess har artbegreppet genomgått flera skiften. På 1940-talet fick det biologiska artbegreppet, där en art avgränsades som en grupp vars individer reproducerar sig med varandra och ger fertil avkomma, genomslag. Denna fortplantning skall ske under ”naturliga förhållanden” och dessutom skall gruppen vara reproduktivt isolerad från andra grupper. En häst och en åsna definieras som två arter eftersom deras avkomma är steril. Det skall nämnas att fruktbarhet redan innan Linné hade varit ett använt artkriterium, bland annat lanserat av Linnékritikern Buffon i Frankrike (Young 1995:7).

Med sin evolutionsteori framhöll Darwin (1859) att artbildningen är en ständigt pågående process och att varje försök till gränsdragning mellan arter är godtycklig (Alström & Mild 2005). Något objektivt artbegrepp finns inte. Taxonomer kan därför ha skilda uppfattningar om art- och underartsavgränsning för specifika taxa. Uppfattningen om de europeiska gröngrodornas (*Pelophylax*) systematik under 1900-talet utgör ett paradexempel (Günther 2008).

Sedan 1960-talet har det fylogenetiska artbegreppet fått genomslag, där en art definieras som ”den minsta grupp av organismer, som uppvisar unika karaktärer och inom vilken det finns ett härstammingsmönster i rakt nedstigande led”. De unika dragen kan avse utseende, DNA och/eller beteende. Dagens taxonomer skiljer ofta mellan artbegrepp och artkriterier, där det senare kan omfatta flera av de tidigare artkännetecknen för att definiera vad som är en art, *species*. Detta har lett till större samstämmighet kring artbegreppet, där en art definieras som en hypotes om en unik utvecklingslinje som låter sig påvisas genom flera olika kriterier. Metodiken kallas integrerad taxonomi (Alström & Mild 2005).

I Naturhistoriska riksmuseets utställning *Livets mångfald* (invigd 2007) uppges (i utställningstexten) den biologiska definitionen vara den vanligaste och den morfologiska den mest använda. Det anges att båda har brister och att flera variabler idag kompletterar varandra, inte minst tack vare genetikens utveckling. Begreppen ”subspecies”, ”underart” och ”ras” beskrivs som synonyma. Hybrider definieras som korsningar mellan arter. Artbildning ses i ett evolutionärt, processinriktat perspektiv, som något som ständigt pågår sedan det första livet uppkom för drygt 3,5 miljarder år sedan, och som sker genom isolering av grupper, fragmentering av livsmiljöer eller på grund av hybridisering. Bilden av essentiella arter och underarter destabiliseras, vilket dock krockar med Linnés citat som – jämte en staty av densamme – inleder utställningsav-

snittet: ”om man inte känner namnen är kunskapen om tingen värdelös”, sa Linné”. Det processinriktade perspektivet kolliderar också med användningen av termen ras i museets utställning *Natur i Sverige* (öppnad 2002/3), där kronhjortar ”rasifieras” enligt en nationalistisk logik: ”införandet av främmande raser i landet utgör ett hot gentemot vår ursprungliga svenska ras genom att uppblandningar förekommer”. Texten anger vidare att man försöker avgränsa raserna och ”skydda vår ursprungliga svenska ras”.

Trots att artdefinitioner förändras, kvarstår den av Linné introducerade binära nomenklaturen som internationellt accepterad. Inom den systematiska zoologin namnges fortfarande en art på samma sätt som Linné knäsatte genom tionde utgåvan av *Systema naturae* vol. 1 (1758). Ett vetenskapligt namn på en art består av ett släktnamn och ett artepitet. Både släkt- och artnamn skrivs alltid kursivt. Släktnamnet skrivs med versal initial, artepitetet däremot med gemen. Hybrid markeras med *x* som placeras mellan två artnamn. Sålunda betecknas exempelvis en rackelhane/höna, det vill säga en korsning mellan orre och tjäder, som *Lyrurus tetrix x Tetrao urogallus*. Valparna i vårt exempel etiketterades som ”Varghund. *Canis familiaris x C. lupus*”, vilket speglar synen på hund och varg som två arter; en uppfattning som varit, och är under omförhandling.

Hybrider i museer och djurparker

Runt förra sekelskiftet var hybrider vanliga i museisamlingar och zoologiska trädgårdar. Intresset var stort, vilket bör ses i ljuset av att Mendels ärftlighetslära började få genomslag efter år 1900 (Müller-Wille & Rheinberger 2012, Johansson 1999). I flera djurparker genomfördes regelrätta försök med att få fram korsningar mellan olika arter (Ritvo 1997, 2010). För tidens biologer erbjöd hybriderna en möjlighet att analysera nedärvningen på ett mer kontrollerat sätt än vad spontana hybrider i vilt tillstånd kunde göra. Bland museernas

förvärv och donationer nämns ofta hybrider, både från djurparker och från det "vilda". I synnerhet höns- och andfåglar märks (*Årsbok* 1905, 1907, 1908, 1909; *Årstryck* 1905, 1917). Riksmuseets Einar Lönnberg, som ägnade hybriderna ett särskilt intresse, skriver 1908:

Bland hönsfåglar och andartade simfåglar ha mångfaldiga gånger bastarder påträffats, om hvilka med full visshet kan påstås, att de äro produkter af frivilliga förbindelser ingångna i vildt tillstånd. Bland dessa fåglar underlättas också uppståendet af bastarder genom parningsorganens byggnad. Hos sparffåglarne är detta däremot ej fallet och antalet i det fria påträffade hybrider mellan dylika fåglar är ganska ringa, om man bortser från dem, som uppstått mellan sådana hvarandra ytterst närstående former som gråkråka och svartkråka, hvilka ju egentligen blott skiljas genom den konstanta färgolikheten men föröfrigt fullt öfverensstämma med hvarandra. Att geografiska subspecies af samma art hybridisera på de hopstötande gränsområdena för formernas utbredning är ej något att förundra sig öfver, och det är ju knappt någon verklig bastardering. I fångenskap ställa sig förhållandena helt annorlunda och då är det ej alls något ovanligt att representanter af väl skilda arter para sig med hvarandra. Ju längre domesticeringen framskridit desto lättare försiggår en dylik korsning (Lönnberg 1908:247).

I museerna fick hybriderna ibland rumsligt samsas med andra former av anomalier och varieteter,⁴ medan de i andra sammanhang visades integrerade med sitt släkte. I det följande skall vi visa hur valparna var utställda i Riksmuseet, för att sedan följa deras väg tillbaka till Skansen.

"De viktigaste bland inkomna sevärdheter"
I *Kungliga Vetenskapsakademiens årsbok* 1903 kan vi rörande samlingarnas tillväxt vid Riksmuseet läsa att då

museiutrymmet, såsom Akademien är väl bekant, redan länge varit till yttersta grad upptaget, har uppstoppningen av hudar till förevisningsavdelningen måst inskränkas till de viktigaste bland inkomna sevärdheter, såsom en nyfödd, utmärkt vacker elgkalf och sex stycken varghundsvalpar; i

tredje led härstammande från korsning mellan eskimåhund (♂) och varg (♀) och visande återfall mot den rena hundtypen.

I museets *Handledning för besökare* för 1904 framgår att valparna fanns att se i rum no XI: *Skandinaviska Däggdjur, Kräldjur, Groddjur och Fiskar*. Mot bakgrund av de anslående största däggdjuren, i dåvarande Riksmuseets lokaler i Westmanska palatset på Wallingatan 2 i Stockholm, stod de i nedre skåp under rubriken *Rofdjur* tillsammans med lo, fjällräv, vanlig räva, "hvaraf både svarta, grå, vanliga röda och nästan hvita exemplar finnas här uppställda; till och med en svart och ljusare röd, som äro födda af samma föräldrar i fångnet tillstånd" (nämnda redan i *Handledning* 1856).

Vidare nämns alltså

bastarder mellan eskimåhund och vanlig varghona; en af första generationen, några månader gammal, sex valpar, nyfödda, af andra generationen (från bastardhane och bastardhona, syskon), alla födda och döda på Skansen.

Dessutom förtecknas "Vargen (*C. lupus*), två äldre och en unge". I följande skåp återfanns uter ("äfvén av hvit varietet"), grävling, järv, vesslor, och björnar, därtill hare "i sommar- och vinterdräkt samt i ett svart exemplar". Av ekorre fanns grå och svarta varieteter (även dessa nämns 1856).

Genom att återge hundvarghybridernas utställningskontext vill vi åskådliggöra hur museer tidigare utställde variationer av samma art. När museerna senare ville skapa luftigare utställningar eller tematiska dioramor, gick delar av variationen förlorad. Endast "idealtypiska" exemplar blev kvar för publiken att se. De äldre vägledningarna visar också att utställningarna förr även innehöll domesticerade djur (exempelvis *Katalog* 1837: "Windthunden", "En fläckig hund av blandad race" samt "Häst, med ovanligt lång mahn, har tillhört hertig H. S. Fredrik Adolf"). Intresset för domesticerade djur har senare i naturhistoriska samlingar minskat kraftigt, även om exem-

pel på undantag finns. I vissa fall har de domesticerade djuren senare gallrats ut eller rentav fått byta kontext, såsom Fredrik Adolfs häst som hamnade på Livrustkammaren.

De uppstoppade valparnas senare öde

Var befinner sig då de hundvargungar – vilka 1903 hade ansetts vara några av de viktigaste sevärdheterna – idag? Under ett besök i Naturhistoriska riksmuseets magasin 2013 fick Samuelsson och hennes guide plötsligt syn på de sex nyfödda, illusoriskt kravlande valparna på en bräda, skickligt monterade (troligen av konservator A. Svensson, som arbetade vid museet 1877–1909). På en etikett fastknuten på ett av små benen står handskrivet ”A60 0950 Varghundar”, och på den tryckta etiketten kan läsas ”Varghund. *Canis familiaris* x *C. lupus* (f.²-generationen). Födda på Skansen 9 nov. 1902, döda 9 och 16 nov. 1902”. Däremot återfanns inte det exemplar som skulle vara ”af första generationen, några månader gammal”.

Ytterligare varghybrider inkomna från Skansen nämns i årsböckerna 1905, 1908 (”skalle af en bastard mellan varg och hund i tredje led”), 1909 (en spritlagd valp), 1911 (en), 1916 (en), och 1920, tillsammans med bastarden mellan vikare och gråsjäl, ”2 bastarder mellan varg och gråhund”. 1921 nämns en varghundsbastard och 1928 likaså en. Dessa monterades förmodligen aldrig.

De monterade valparna nämns på likartat sätt i 1906 och 1911 års besökshandledning- ar. Förmodligen följde valparna med till den nya museibyggnadens utställning i Frescati (1916) eftersom de, liksom de flesta djur som ställdes ut på nytt, är monterade på en ljusgrå platta. Eftersom det inte trycktes någon ny handledning för avdelningen (svenska ryggradsdjur) kan vi inte säkert veta.⁵ I årsböckerna specificeras sällan utgallringar eller flyttningar mellan utställning och magasin. Var den sjunde hundvargvalpen befinner sig idag förblir en gåta.

Skansens varghybrider

Föreståndaren för Skansens zoologiska avdelning, Alarik Behm, erinrade sig i sin bok om *Nordiska däggdjur* (1922), att när han påbörjade sin anställning på Skansen våren 1897 blev han snart förtrogen med den jämtländska vargtiken Gråfot. Hon parades med en eskimåhund, vilket resulterade i flera generationer av hybrider. Skansens eskimåhundar var ett syskonpar som hade donerats till Skansen av kolonialadministratören Müller i Holsteinsborg, nuvarande Sisimiut (Samzelius 1896). I Skansens hybridavel ingick också de polarvargar som djurparken fått från forskningsresanden Otto Sverdrups expedition med skeppet Fram till Ellesmereön år 1900 (Svanberg 2014).

I en artikel 1908 skildrar Behm utförligt Skansens experiment med hund. Vi får veta att eskimåhundsparet hade producerat inte mindre än 110 avkomlingar och lagt grunden för en grönländshundstam i Sverige. Skansens första vargar hade infångats som valpar på Snasahögarna i Jämtland 1893. Det rörde sig om en syskonkull om en hane och tre honor. Då hanen inte ville para sig med någon av tikarna, släpptes en av dem i början av år 1900 samman med den grönländske eskimåhunden Svartöga. Detta resulterade i fyra valpar och de två följande åren ytterligare tio. År 1902 parades två av dessa bastardsyskon med varandra, vilket gav upphov till sex valpar, alla hanar (de i fig. 1). De följdes av fler valpkullar. Av den tredje generationen fick Skansen i sin tur nio valpar, som också var fruktsamma. ”Bastardernas fruktsamhet har sålunda konstaterats i tre led, inbördes dock ej mer än i två år. Denna sistnämnda afkomma har blifvit ren grå varg” konstaterade (Behm 1908).

Uppmärksamheten på fortplantningsduglighet bör ses mot bakgrund av samtidens intresse för korsningars reproduktionsförmåga. Om inte, kunde det vara tecken på att det var fråga om två olika arter enligt det test som hade etablerats redan under 1700-talet

(Young 1995:7). Under 1800-talet ansågs dock fler kriterier för art än fertilitet behövas. Det konstruerades en skala av hybriditet baserad på grad av fertilitet. Tanken var att fertiliteten gradvis skulle avta med generationerna, och/eller att korsningarna ändå bara skulle leda till ett ”återfall” till en av de ursprungliga formerna (Young 1995:17). Formuleringarna ”ren grå varg”, samt ”återfall mot den rena hundtypen” i beskrivningen av valparna, kan kanske härledas från detta synsätt.

Behm beskriver de olika generationernas utseende och lynne: i första generationen ”hafva de haft vargens färg”. I andra var de dels varggrå som föräldrarna, dels enfärgat rävröda men i övervägande antal var de glänsande svarta med vita teckningar. Hos avkomman i tredje generationen, ”af hvilken blifvit stora, kraftiga djur”, var vitt den förhärskande färgen, dels med röd anstrykning, dels med gråsvarta fläckar strödda på pälsen.

Vad beträffar temperament heter det att den första generationen var ”i högsta grad rädda och skygga”. Åtta år gamla var de fortfarande lika undvikande som under första levnadsåret. ”Vill man sysselsätta sig med dem – gamla som unga – få de rent af spasmer af rädsla.” Undantaget utgjordes av två individer som visades på en hundutställning i Göteborg 1901. De fick emellertid valpsjuka och avled. Den andra generationen var raka motsatsen till sinnelaget, tillgivna som hundar och lätthanterliga. Den tredje generationen var lika skygg och rädd som den första. Det var ”liksom vilddjuret hos dessa djur kommit – om jag så får uttrycka mig – på ett lägre plan, med deras lömska blick och smygande gång”. Alla tre generationerna tjöt som vargar, men kunde i varierande grad också skälla (Behm 1908, *Vägledning* 1918).

Varghybriderna utgjorde ett slags zoologiska klenoder som visades för Skansenpubliken. De beskrivs noggrant och avbildas i de vägledningarna som publicerades 1904–1924. Formuleringarna var ungefär de samma som i beskrivningen ovan, med fokus på utseende,

avkomma i tre generationer och skygghet (*Vägledning* 1904, 1907, 1910, 1913, 1918, 1924):

Genom sammanförande av grönländska eskimåhundar med varghonor har Skansens zoologiska trädgård erhållit flera kullar av *denna intressanta djurform som fått namnet varghund*. De äro kraftigt byggda djur av vargens storlek och även till färgen likna de mest denne. I motsats till både hundar och fångna vargar äro dessa bastarder ytterst skygga och rädda för människor. Till och med för vårdaren bortlägga de aldrig sin rädsla. Skansens varghundar har även fortplantat sig inbördes i tre generationer och avkomman har blivit till färgen dels lika föräldrarna, dels enfärgat röda, dels slutligen och oftast svarta, glänsande, med vita teckningar – allt i samma kull. Dessa svarta ha sedan parat sig inbördes och erhållit ungar som till färgen varit vita med röda eller svarta teckningar. En dylik vit varghund har med en helvit polarvarghona erhållit ungar som helt haft vargens grå färg (*Vägledning* 1918).

Vägledningarna uppehåller sig vid både utseende- och karaktärsdrag. Intresset för nedärvandet av olika egenskaper är tydligt, en genklang av mendelismens fokus på färg i olika generationer. Det är intressant att notera hur hybriderna i vägledningens bildtext namnges *Canis fam. L. dom. groenlandicus x C. lupus. L. Wolfhund*, – hybrid wolf, – loup-hybride. Det vill säga i den latinska benämningen kommer hanen (grönlandshunden) först och honan (vargen) efter, enligt den androcentriska ordningen (vilket även gäller de monterade valparnas etikett). Ändå benämns de inte hundvarg, utan *varghund*. Denna namngivningsordning speglar också vägledningens fokus på de ”vargliknande” karaktärsdragen, på bekostad av de ”hundlika”. Vi kan här fundera på om den androcentriska logiken i namngivningen upphävdes av attraktionen hos kategorin ”Varg”.

Beskrivningarna förändrades inte nämnvärt under perioden, med undantag för att de flyttades runt i parken allt eftersom djurbeståndets placering omorganiserades. Med styresman Andreas Lindbloms tillträde 1929

följde fler förändringar. Hundgården avyttrades och hundarna, inklusive hybriderna, utgallrades ur djurparkens bestånd (*Redogörelse* ... 1931:42). Det kan nämnas att ett par hybridvalpar år 1902 hamnade på Högholmens djurgård i Helsingfors (Palmgren 1920:27). En av hundvarghybriderna på Skansen blev över 18 år gammal (Behm 1920: 265).

Varför avlivades eller dog valparna? ”Hela antalet erhållna vargbastarder i olika generationer har sålunda stigit till nära sextio, hvilket naturligtvis nödvändiggjort utgallring”, skrev Behm 1908, medveten om den kritik som ibland riktades mot Skansens djurhållning. En del, ”som var ämnade att sparas dog av valpsjuka, och nu återstår få”. Valpsjuka var fram till 1950-talet, då effektiva vacciner utvecklades, ett problem inom all hundavel (Gudding 2000:21). Utgallring har länge varit djurparkers omskrivning för avlivande och speglar synen på djur som objekt. Museer, där djuren omvandlades till ting, använder samma terminologi.

Andra hybrider födda på Skansen

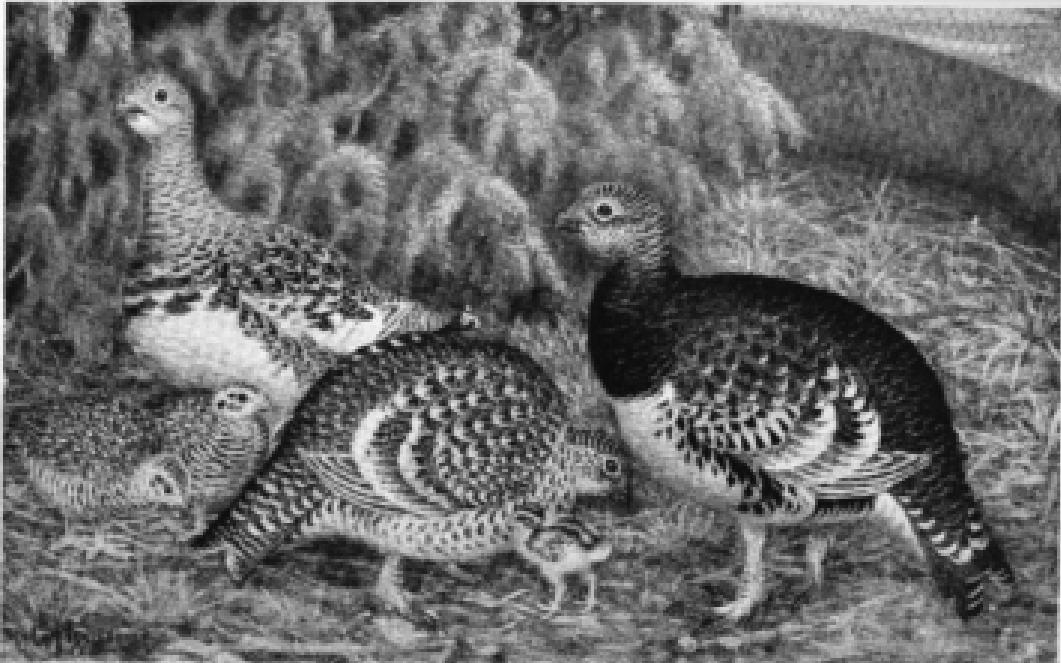
Skansen födde inte bara upp hund x varghybrider, utan hybridavkommor av olika slag såg dagens ljus på friluftsmuseet. Viss uppmärksamhet väckte en hybrid mellan gråsäl och vikare (Lönnberg 1929). Ett år föddes en kalv efter en jak och en fjällko. Den avled dock i samband med kalvningen och inköptes av Naturhistoriska riksmuseet (Behm 1923: 500; *Årsbok* 1904:98). Även fågelhybrider, i synnerhet mellan hönsfåglar och andfåglar, förekom. Flera av Alarik Behm och Einar Lönnberg beskrivna fågelhybrider från Skansen har uppmärksamats i internationella sammanställningar (McCartey 2005).

Särskilt märkliga ansågs riporrar vara, det vill säga avkomma efter orre och dalripa. Spontana sådana hade tidigare beskrivits av Einar Lönnberg (1904, 1907). När Skansen fick fram sådana var det ”första gången denna sällsynta form erhållits i fångenskap” (*Vägledning* 1918:53). Fyra kullar kläcktes 1916–

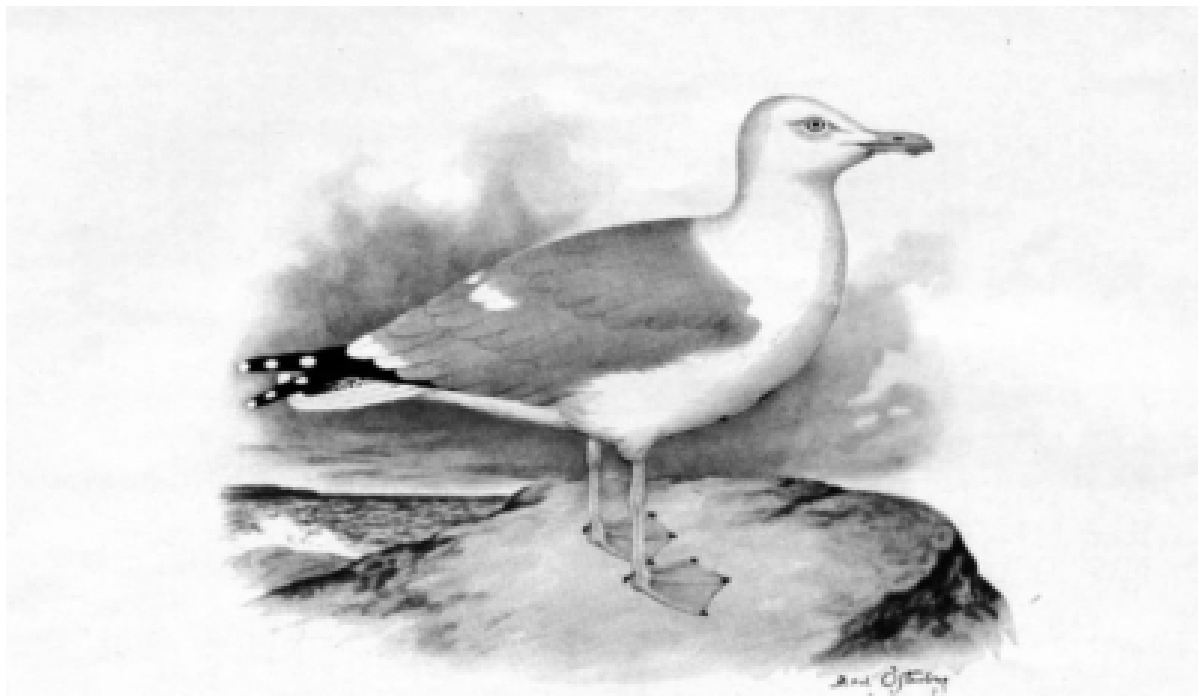
19, men när såväl orrtuppen (fadern) som dalripa (modern) dog år 1919 avslutades försöken. Flera av dem hamnade på museet, däribland föräldrarna och fem ungar år 1919 och ytterligare en som insattes i skådesamlingen 1924 (*Årsbok* 1918:189, 1919:170, 1920:198, 1924:220, 1925:214). Hybriderna föranledde en rad publikationer i in- och utländsk zoologisk press. Konservatorn och djurmålaren Olof Gylling gjorde dessutom ett par akvareller av dessa märkvärdigheter (Behm 1916, Behm 1926:414–416).

En silltrut och en vitvingad trut bildade par och fick fem ungar 1912–1913. En av hybriderna blev 6 år. Då den vitvingade truten försvann hösten 1913 ”gäckades förhoppningarna att efter detta par uppdraga flera bastardungar” (Lönnberg 1919b:2; Behm 1926: 139–140). Formuleringen visar att hybridiseringen ansågs önskvärd. Axel Ekblom fick avbilda en ”i dess första fjäderdräkt och samtidigt (1913) en annan i sin andra sommarskrud”. År 1915/16 avbildade Axel Österberg ytterligare två i vinterdräkt och full sommarskrud. Bilderna ställdes ut i Riksmuseet. Två av de döda hybriderna inkom till museet 1913 och 1918. Stort intresse väckte också tre ungar mellan havstruthane och vittruthona som kläcktes år 1918. De ansågs då som sällsynta (Behm 1926:139; Lönnberg 1919a, 1919b). I dag vet vi att hybrider mellan olika måsarter i fångenskap är vanliga (Lindholm III & Svanberg 2015).

Museet mottog ytterligare hybrider från Skansen. Våren 1909 parade sig en ringduvehanne med en tamduva. Resultatet blev en unge som senare införlivades med museisamlingarna (*Vägledning* 1910; *Årsbok* 1910:57; Behm 1926:20). År 1910 kläcktes tre hybridungar mellan bläsgås och grågås i Skansens svandamm. Avkomman avbildades och beskrevs kortfattat. Vi får veta att de vuxna till färgen var ”intermediär mellan föräldrarnas. Bläsgåsfaderns hvita bläs är hos bastardafkomman reducerad till en smal vit linje kring näbbroten”. De ansågs vara av stort in-

2. Riporrar i höstdräkt i en utomhusvoljär på Skansen avbildade av konservator Olof Gylling (Ur A. Brehm, *Djurens liv* vol. 8/1926).

3. Hybrid mellan silltrut och vitvingad trut född på Skansen (Ur *Arkiv för zoologi* 12:7/1919).

tesse, trots att de ”hör till samma artgrupp inom släktet *Anser*”, eftersom tidigare iakttagelser av kombinationen varit osäkra (Behm & Lönnberg 1911). Under 1920-talet falnade emellertid intresset för hybrider på Skansen.

Vetenskaplig och kulturell kontext

Gregor Mendel publicerade sina rön 1865 i boken *Versuch über Pflanzenhybriden* (på svenska 1917), men hans idéer om arvsanlag uppmärksammades först år 1900 när andra forskare gjorde samma upptäckt. Erfarenheter och indirekta kunskaper om hur egenskaper ärvs hade länge används i husdjursavel, men Mendel var den första att göra systematiska observationer och anta förekomsten av materiella enheter, ”anlag”, som kunde vara dominant eller recessiv och komma eller inte komma till uttryck i olika generationer. Dessa anlag kom senare att kallas gener (ett begrepp myntat 1909). Mendelismen genererade i rask takt en mängd tidskrifts-, handboks- och populärvetenskapliga verk, exempelvis *Ärftlighetslära* 1919. Välkända begrepp som anlag och ärftlighet etablerades (Müller-Wille 2007; Höglund & Bengtsson 2014).

Museiintendenten och zoologen vid Riksmuseet Einar Lönnberg skrev både vetenskapligt och populärt om hybrider, bland annat i den av honom grundade tidskriften *Fauna och Flora*. Ärftlighetsforskning nämns dock sällan som vetenskaplig diskurs med referenser till tidens forskare; det är beskrivande observationer av utseende och karaktärsdrag som står i fokus. I artikeln Om hybrider mellan måsar (1919b) återfinns dock resonemang om recessiva eller dominant anlag, nedärvning och anpassning. Efter ingående beskrivningar av färgteckningar i olika åldrar hos föräldrar (vitvingad trut och silltrut) och avkomma dras slutsatserna att ”den bleka silltrutsrasen [...] bör vara den mera ursprungliga eller primitiva formen, och att den vanliga

mörka eller ’typiska’ silltruten representerar ett senare utvecklingsstadium”. Föräldrarna beskrivs representera ”de yttersta stadierna af alldeles motsatta utvecklingsriktningar inom en och samma formserie, och produkterna af deras korsning [...] en intermediär och mera primitiv typ” som utgör ”ett slags återgång i utseendet till en ursprungligare, förfäderna liknande form” [vår kursiv.].

En liknande slutsats dras om hybriderna mellan havstrut (*Larus marinus*) och vittrut (*L. glaucus*), där det konstateras att ”de unga bastarderna” är mer lika havstrutar än vittrutar vid motsvarande ålder:

båda hybridkombinationer likna i ungdomen motsvarande åldersformer av den mörkare föräldraarten [...]. Den färdigutvecklade hybridens gråa mantel är en mera intermediär egenskap, ehuru den mera närmar sig *L. glaucus* än *L. marinus*. Med afseende på färgmönstret hos den utvecklade fågelns handpennspetsar visar sig frånvaron af pigment, såsom hos vittruten, vara en recessiv egenskap, och hybriderna ärfva från havstruten ett mönster med svart och hvita fläckar (Lönnberg 1919b).

Även dessa föräldraarter beskrivs representera ”de motsatta ytterligheterna af samma formserie”: Vittruten är den arktiska formen som lever bland is och snö och förlorat sitt pigment som en tillpassning till omgivningen. Havstruten har blivit starkt pigmenterad då den lever på det öppna, mörka havet samt vilar och häckar på mörka klippor. Båda arter är för kraftiga för att behöva denna tillpassning som skydd, men erfarenheten visar, menade Lönnberg, att många djur, även sådana, som inte är i behov av skyddande likhet och inte heller söka att dölja sig, ändå få en färgton som stämmer med omgivningens. Att dessa båda arter verkligen höra till *samma formserie* framgår av att de så villigt korsa sig med varandra och att ”äfven hybridafkomman är fruktsam” [vår kursiv.]. Lönnberg menade därför att indelningen av måsar i kategorierna *svartryggade* och *gråryggade* arter är ”artificiell”; släktskapen mellan olika mås-

former framgår inte av olikhet i färg eller i dess intensitet.

Hur kan vi då tolka detta i ett vidare internationellt perspektiv och med längre linjer tillbaka i tiden? I sina studier av klassifikationernas föränderlighet i framför allt 1700- och 1800-talens England intresserar sig historikern Harriet Ritvo framför allt för interaktionen mellan vetenskap, kultur och populära uppfattningar och hur olika klassifikations-system krockade eller influerade varandra. Intresset för hybrider diskuteras mot bakgrund av tidigare decenniers och den viktoriaiska tidens fixering vid gränsdragningar och systematik. Korsningar väckte både förfäran och behag beroende på sammanhang. Eftersom föreställningen om oföränderliga, distinkta arter var stark, fick de en särskild laddning, även efter Darwin (och denna föreställning materialiserades i museernas systematiska utställningar). De väckte frågor om art och ras och gränsdragningar mellan dessa. I denna debatt stod fertiliteten i centrum. Fertilt avkomma hade som tidigare nämnts länge varit ett känt artkriterium. Debatten rörde

även människan. Synen på människan som *en* art hade dominerat under 1700-talet, men under 1800-talet lanserades teorier där människan till och med påstods utgöras av flera arter (jfr Young 1995). Med Darwins evolutionsteori problematiserades art- och varietetsbegreppen, men han skilde ändå på *hybrids*, avkomman mellan två arter, och på *mongrels*, ungar mellan varieteter (exempelvis mellan hundraser) (Ritvo 1997:105).

Inom husdjursaveln var diskurser om ”renhet” intensiv och oron för att honor skulle para sig ”fel” utom kontroll var stor. Det fanns förstås också ekonomiska intressen i att skydda kulturrasens ”renrasighet”. Avsiktliga korsningar skapades utifrån utilitaristiska argument att vilja ”förbättra” önskade egenskaper eller förhindra negativa konsekvenser av inavel. Ritvo ger exempel på rapporter om hybrider från vetenskapliga sällskap, museer och parker. Under 1820- och 30-talen visade Thomas Atkins menageri (och senare i Liverpool Zoological Gardens) ett hanlejon och en tighona som fick sex kullar ”lejon-tigrar”, marknadsförda under rubrikerna ”Unparal-

4. Liger, en hybrid mellan lejon och tiger, i Novosibirsk zoo. Hybrider mellan stora kattdjur har tidigare visats i spekulativt syfte i djurparker och menagerier men fördöms numera vanligen bland djurparksfolk i västvärlden. I Ryssland, Korea och vissa nordamerikanska zoo förekommer de dock fortfarande. Foto: Aleksei Shilin, 2005.

leled Attraction” ”Prodigies of Nature” och ”Wonderful Phenomenon in Nature” (Ritvo 1997:98, 101–119).

Omöjliga hybrider sågs som en rest från re-nässansens myter, men också möjliga, såsom mellan hare och kanin. Vid Ipswich Museum intog 1871 en hund-rävhybrid den mest framträdande platsen bland de uppstoppade hunddjuren (Ritvo 1997:96). Rapporter om hund-rävhybrider var vanliga men ansågs aldrig trovärdiga. Fertila hybrider (t.ex. vissa mulor) utmanade förståelsen av arter (definierade av förmågan att få fertil avkomma). De förklarades som tillfälliga anomalier, som undantag som bekräftade regeln, men ju fler rapporter desto mer debatt. Hybrider mellan hundar och vargar och hundar och schakaler, vilka inte var sterila, inberättades flitigt och trotsade uppfattningen om dem som separata arter. Allra mest ”promiskuöst fruktsamma” var boskap, som kontinuerligt producerade fertil avkomma över de gränser som delade upp inte bara arter utan också slakten. Överintendenten för London Zoological Society’s Gardens noterade i en lista över ”some remarkable Bovine animals” 1884 att tron på att alla hybrider är sterila som ”simply a stupid and ignorant prejudice” (Ritvo 1997:97).

I slutet av 1800-talet uppmärksammades hybrider alltmer av zoologer intresserade av klassifikation och ärftlighet. Publicerade evidenser inkluderade såväl systematiska experiment som anekdotiska observationer. John Cossar Ewarts utställning ”Zebra hybrids etc.” på the Royal Agricultural Society of England år 1900, innehöll levande hästdjur av olika sorter och korsningar, till exempel mellan zebra och islandshäst, men också duvor och kaniner. Utställningen sammanfattade ett halvt sekels arbete, tidigare presenterat i texten *The Penycuik Experiments* (1899), som mottagits väl av vetenskap och allmänhet, bland annat som nyttig handledning för uppfödare. Utställningen påvisade också felaktigheten i teorin om telegoni, det vill säga att avkomma kan ärva karakteristika från mo-

derns tidigare partners (Ritvo 1997:101–103, 106–108). Det drogs också mer tveksamma slutsatser om olika evolutionära relationer; att avkomman kunde spegla ursprungliga stadier i utvecklingen. Detta ger eko i Lönnbergs ovan nämnda slutsatser.

Tankefiguren att ”naturen själv” inte producerar några hybrider var stark. I *The Races of Men* (1862) hävdade Robert Knox att ”Nature produces no mules; no hybrids, neither in man nor animals”. I litteraturen betonades hur olika arter kände en naturlig motvilja gentemot varandra, vilket förhindrade felaktig parning. Ju mer lika varandra, exempelvis hund och varg, desto mer betonades aversionerna; ett resonemang som kommer till uttryck i både 1700- och 1800-talslitteraturen. I de fall hybrider av förmodade separata arter visade sig vara fertila, exempelvis när Thomas Eyton 1823 nämnde att en hybrid mellan knölgås och vanlig domesticerad gås var fertil, drogs slutsatsen att båda tillhörde samma art (Ritvo 1997:88–91).

Korsningen varg och hund har en lång kultur-naturhistoria, eftersom den länge utgjort en viktig nod i diskussioner om gränser mellan arter eller vad som utgör naturliga enheter, och då överskridandet av gränser alltid tyckts fascinera. Den franske zoologen Buffon framhöll att alla hundraser tillhörde samma art då de fortplantade sig sinsemellan, och rapporter om avkomma mellan varg och hund pekade mot att också de tillhörde samma art. Just denna förbindelse diskuterades livligt (Broberg 1975:47). Ehrenstrahls målning av en krum varg-hundhybrid med titeln ”Monstrum ex lupo et cane in Finlandia prognatum anno 1668” har fått beteckningen ”missbildad hund”, vilket också pekar på hur korsningar associerats till något abnormt (Rapp 1951: 131, pl. 101).

Eftersom kunskapen om genetikens lagar länge var okänd, är det kanske inte så underligt att hybrider väckte intresse. De utgjorde ett vetenskapligt problem, samtidigt som de hade sensations- och folkbildningsvärde.

Uppståndelsen kring hund-varghybrider berodde säkert också på deras oklara släktskapsförhållanden, men också på konstellationen tam och vild. Det fanns även beröringspunkter med den eskalerande aveln på växter och djur för kommersiella/samhällsekonomiska syften. Upplysningens domesticeringsdrömmar kunde börja förverkligas; nytta kunde förenas med vetenskap och nöje.

Hur kan vi förstå hybridernas ”fall” efter 1920-talet? Vetenskapshistorikern Staffan Müller-Wille menar att tanken om hybridisering som väg till artbildning var viktig innan ”den evolutionära syntesen” (kombinationen av darwinism och mendelism) slog igenom under 1930- och 1940-talen, med fokus på geografisk isolering. Kan intresset för hybrider, och det senare ointresset, ses i ljuset av detta? Hybridisering var en av 1800-talsbiologins centrala frågor. Det fokus på horisontalt utbyte, som upptar dagens evolutionsbiologi, betonades redan omkring 1800 då biologin danades som ämne. Diskussionen utvecklades med genetikens framväxt kring 1900. Det innebar ett fundamentalt ontologiskt skifte som tillät biologer att röra sig upp och ner för skalan av organisk komplexitet. Livet blev en egenskap som bredde ut sig såväl ”nedåt” till de delar (molekyler, celler, vävnader, organ) som organismer komponeras av, som ”uppåt”, till de kollektiva enheter (varieteter, arter, ekosystem) som konstitueras av de relationer som organismer deltar i för sin reproduktions skull. Den moderna syntesen effektuerades för att rädda klassisk naturhistoria, det vill säga historien om ”paradigmatic organisms like insects, birds and mammals [...] and its clear-cut distinction of individuals and species” (Müller-Wille 2007:796f, 805). Arbetet med att framställa hybrider kan i efterhand förefalla förvirrad. Om hybriderna inte producerade fertil avkomma bevisade det ju att de inte bidrog till utvecklingen; om de bara var varieteter som producerade fertil avkomma så överskred de inte någon artgräns. Hybridisering kunde vara en källa för inom-

arts-variation, men kunde inte i sig stå för ursprunget till nya arter. För det antogs det krävas andra processer: mutationer, miljöförändring och geografisk isolering. Hybridforskarnas ärende var dock att även utforska och definiera skillnaderna mellan art och variation (Müller-Wille 2007:798).

Osynliggjorda hybrider

Idag visar varken djurparker eller museer något större intresse för hybrider. Det är kanske symptomatiskt att en av de anställda vid Göteborgs naturhistoriska museum påpekade att ”det här är ju egentligen freaks”, när vi passerade avdelningen för varieteter och hybrider i galleriet för svenska fåglar i samma museum (invigt 1923). Symptomatiskt är kanske också att avdelningen ligger gömd bakom ett relativt nyinsatt diorama och i direkt närhet till en monter rubricerad Naturaliekabinettet (insatt 1963), som visar en tvåhövdad kalv, dito orm och dito kyckling, tupp med vriden näbb samt en burk med sammanväxta tvillingar (sistnämnda av etiska skäl avlägsnad 2011). I Köpenhamns zoologiska museum visades 1993 utställningen *Naturens fejltagelser* om bland annat ”fejlfarvningar og hybrider” (Meyer m.fl. 1995). Hybrider, såväl som färgvariationer, inramades här som *fel*, misstag.

I analysen bör vi skilja på antropogent (av människor) framtvungade hybrider och arter som hybridiserar mer eller mindre spontant, och skalan däremellan. Vi bör också fråga oss vilka *intressen* som ligger bakom hybridiseringarna, eller förhindrandet av sådana. Gåshybrider är inte ovanliga i vilt tillstånd och i naturen finns hela artkomplex som i själva verket innehåller hybridpopulationer (Kampe-Persson & Lerner 2007; Günther 2008). Eftersom själva artbegreppet kan ifrågasättas, blir en kritisk diskussion än mer relevant. Även om antropogena hybrider kan ses som förkastliga eller problematiska finns de och bör synliggöras. Kanske har osynliggörandet något att göra med att hybrider så-

som anomalier rubbar en etablerad kulturell ordning med rötter i en seglivad aristotelisk-kristen-linneansk systematik; en statisk världsbild där varje art är skapad enligt en idealtyp och oföränderlig. Korsningarna utmanar dessa kategorier, och enligt ett dualistiskt tanke-mönster kopplas antropogena korsningar samman med ”kontaminering” av den ”rena” naturen (jfr Douglas 1966). När det gäller domesticerade djur kan osynliggörandet också ha att göra med intressen att inte visa vad som pågår i djurfabriker och laboratorier.

Eftersom domesticerade arter generellt är perifera i museer – ett slags anomalier mellan natur och kultur, på sin höjd hänvisade till att tjäna som staffage åt livet ”förr” (Samuelsson 2008) – blir hund-varghybrider dubbelt oönskade. Paradoxalt nog förmedlar museerna fortfarande ofta en slags systematisk världsbild, utan förändring och gränsöverskridanden. Betecknande är också döljandet (eller icke-berättandet) av att många till synes ”vilda” djur i utställningarna egentligen kommer från djurparker, som exempelvis i det stora dioramat med vargar i utställningen *Natur i Sverige*, invigd på Riksmuseet 2003.

I många djurparker dominerar ideologin att djuren skall förbli ”vilda”. Man vill undvika ”tämjningsfaktorn” och djuren måste därför bedövas innan skötarna kan ha fysisk kontakt med dem. Detta kan kontrasteras mot äldre tider, då djuren skulle vara ”hanterbara”, näst intill tama. Tanken är också att djuren skall ha potential för ”re-wilding”, det vill säga kunna återföras i vilt tillstånd. Europeiska zoologiska trädgårdar kritiserar därför parker i bland annat Ryssland och Kina för att de i sensationsiver frambringa lejonhybrider. Det strider mot djurparkernas bevarandeuppdrag (Anonym 2010).

Hybridernas återkomst?

Var har då hybriderna och andra anomalier hamnat idag? När de inte längre visas på museer eller i zoologiska trädgårdar, var syns de då? På internet: i konkret mening på sidor där

varghybrider (vilka är förbjudna i Sverige) saluförs eller i Googles bildflöde där ligrar paraderar sida vid sida med vita lejon; i utvidgad mening i filmklipp där ugglor leker med svarta katter. Dessutom kan vi i konst- och kulturliv åter se en vurm för det hybrida, som hänger samman med postmodernismen och posthumanismens dekonstruktion av gamla kategorier. Konstnären Joan Fontcubertas suggestiva sammansättningar av arter förmedlade i en fotodokumentär stil – exempelvis en mindre apkropp med fågelvingar och på huvudet en vriden snäcka liknande ett enhörningshorn, visade på Science Museum i London 2014 – refererar tydligt till en gammal tradition inom taxidermin att foga ihop kroppsdelar från olika djur, såsom den sjuhövdade hydran i Hamburg som Linné avslöjade, alla de otaliga sjöjungfrur som tillverkades av primatkroppar sammansatta med fiskstjärtar; basilisker eller skvadern (Löwegren 1952:14; Ritvo 1997:180). I Göteborgs Naturhistoriska Museum ställdes från och med 1960 varje 1 april ut en vitrysk strandmuddlare (*Lirpa lirpa*), tillverkad av konservator Björn Wennerberg (Göteborgs Naturhistoriska Museum: GNM 5419 39). För varje amerikansk taxidermist är det standard att förfärdiga en jackalope, en i amerikansk folklöre mytisk åsnehare med horn (Milgrom 2010:12). Denna tradition har tagits upp av konstnärer som på ett mer subversivt och estetiskt plan arbetar med taxidermi, exempelvis Angela Singer som återanvänder äldre taxidermi i kombination med andra oväntade material (Aloi 2008).

I Sverige har konstnären Linda Shamma Östrand väckt uppmärksamhet med sin *Älg i postformulerat tillstånd*, som synes vara en blandning av kamel och älg. Den placerades i en rondell i Stockholm 2009 och har populärt kommit att kallas *Kamälgen*. Älgen representerar det nordiska och kamelen det arabiska och verket relaterar till den diskussion om hybrida identiteter som förs även inom postkolonial teori (Shamma 2014). Verket vann

5. Vitrysk strandmuddlare (*Lirpa lirpa*), tillverkad av konservator Björn Wennerberg. Foto: Göteborgs Naturhistoriska Museum.

6. Kamälgen, av Linda Shamma Östrand, stod 2009–2015 på cirkulationsplatsen i korsningen Mikrofonvägen/Tellusborgsvägen i Västberga, södra Stockholm. Foto: Linda Shamma.

tävlingen *Rondell 2009* eftersom det sågs som en symbol för ett område i ständig förändring. Kamälgen är en del av ett projekt i vilket konstnären relaterar till sin egen bakgrund med föräldrar från Sverige respektive Palestina. Inom ramen för projektet har Shamma Östrand också framställt en levande gröngrodahybrid, visad på Naturhistoriska riksmuseet år 2010. På Biologiska museet i Uppsala, nyöppnat under namnet Biotopia 2007, har en utsmyckning av Ulla Fries föreställande en ”Fågel, fisk eller mittemellan” fått en framträdande plats.

Hybriderna i djurparker och zoologiska museer utgjorde länge exempel på vetenskapliga sensationer. De blev gradvis obsoleta och förpassades till magasinerna på grund av ändrad syn på akribin. Idag har hybrider fått en renässans, dock mest som symboler inom kultursfären. Ett synliggörande av dem även i andra sammanhang, skulle kunna vara ingångar till berättelser om samevolution, variation, mångfald, avel, genteknik, vetenskap och samhälle, och inte minst till museikropparnas högst sammansatta historia. Det kanske rentav också skulle bryta upp den konstlade gränsen mellan ”natur” och ”kultur”.

Anna Samuelsson, fil.dr

Sociologiska institutionen, Uppsala universitet

Ingvar Svanberg, forskare

Centrum för rysslandsstudier, Uppsala universitet

Nyckelord: Djurhybrider, naturhistoriska museer, utställningar, djurparker, anomalier

Noter

- 1 ”Zoo/mbies & Nature Morte: kroppar i naturhistoriska museer 1800–2007”, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond (RJ 41783).
- 2 Se Alberti 2011, Beckman 1999, Hedqvist 2009, Poliquin 2012, Samuelsson 2008, Thorsen, Rader & Dodd 2013 och Thorsen 2014.
- 3 Vi kan notera att benämningssystemet för hybrider ofta är hancentrerad. Androcentrism inom biologin, vilket exempelvis speglas i museers arrangemang i ”hane, hona, unge” har

problematiserats av Haraway 1989, Machin 2008 och Samuelsson 2008.

- 4 Se exempelvis montrarna 276–285 i galleriet Svenska fåglar i Göteborgs Naturhistoriska Museum, innehållande färgvarieteter, hybrider och tamfåglar.
- 5 Det finns två odaterade fotografier av salen, där en vit älg inkommen 1928 syns, men ej valparna. Hela museet omstrukturerades kring 1990, då de gamla systematiska utställningarna, inklusive de uppstoppade djuren, magasinades och gav plats för nya utställningar.

Referenser

- Alberti, Samuel J. M. M. 2011: *The Afterlives of Animals: A Museum Menagerie*. Charlottesville: University of Virginia Press.
- Aloi, Giovanni 2008: Angela Singer: animal rights and wrongs. *Antennae: The Journal of Nature in Visual Culture* 7, s. 10–17.
- Alström, Per & Mild, Krister 2005: Biologiska, fylogenetiska och monofyletiska arter – skillnader och likheter. *Fåglar i Uppland* 3, s. 12–21.
- Anonym 2010: What is a ’liger’ – and why is it illegal? *The Week*, August 23.
- Beckman, Jenny 1999: *Naturens palats. Nybyggnad, vetenskap och utställning vid Naturhistoriska riksmuseet 1866–1925*. Stockholm: Atlantis.
- Behm, Alarik 1908: Från Skansens zoologiska trädgård. *Fauna och flora* 3, s. 209–277.
- Behm, Alarik 1910: Bastard mellan ringdufva och tamdufva. *Fauna och flora* 5, s. 89–90.
- Behm, Alarik 1915: *Från vildmark och djurgård: ett bidrag till kännedomen om hembygdens djurvärld*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Behm, A. 1916: [Bastarde von Birk- und Schneehuhn (*Lyrurus tetrax* ♂ und *Lagopus lagopus* ♀)]. *Ornithologische Monatsberichte* 24, s. 140.
- Behm, Alarik 1920: *Jaktlexikon. Praktisk uppslagsbok för jägare och naturvänner*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Behm, Alarik 1922: *Nordens däggdjur*. Uppsala: J. A. Lindblads Förlag.
- Behm, Alarik 1923: *Brehm Djurens liv* vol. 1:1. *Däggdjur*. Stockholm: Aktiebolaget Familjeboken.
- Behm, Alarik 1925: *Brehm Djurens liv* vol. 3:3. *Däggdjur*. Stockholm: Aktiebolaget Familjeboken.

- Behm, Alarik 1926: *Brehm Djurens liv* vol. 8:3. *Fåglar*. Stockholm: Aktiebolaget Familjeboken.
- Behm, Alarik & Einar Lönnberg 1911: Bastard mellan blåsgås (*Anser albifrons* SCOP.) och grågås (*A. anser* GMEL.). *Fauna och flora* 6, s. 145–147.
- Broberg, Gunnar 1975: *Homo Sapiens L. Studier i Carl von Linnés naturuppfattning och människolära*. Stockholm: Almqvist och Wiksell.
- Darwin, Charles 1859: *On the Origin of Species by Means of Natural Selection*. London: John Murray.
- Douglas, Mary 1966: *Purity and Danger: An Analysis of Concept of Pollution and Taboo*. London: Routledge.
- Foucault, Michel 1974: *The Order of Things: an Archaeology of the Human Sciences*. London: Routledge.
- Gudding, Roar 2000: *Immunoprophylakse i veterinærmedisinen*. Oslo: Scandinavian Veterinary Press.
- Günther, Rainer 2008: Europäische Wasserfrösche (Anura, Ranidae) und biologisches Artkonzept. *Mitteilungen aus dem Museum für Naturkunde in Berlin. Zoologisches Museum und Institut für Spezielle Zoologie* 67, s. 39–53.
- Handledning = Handledning vid beseendet af zoologiska samlingarna uti Riksmuseum*. Årgångarna 1856, 1866, 1872, 1987, 1904, 1911. Stockholm: Norstedt.
- Haraway, Donna 1989: *Primate Visions. Gender, Race and Nature in the World of Modern Science*. London: Routledge.
- Haraway, Donna 2003: *The Companion Species Manifesto: Dogs, People and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm.
- Hedqvist, Eric, 2009: *Varats och utvecklingens kedja: En naturhistorisk museiutställning i Göteborg 1923–1968*. Umeå: Institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet.
- Hofsten, Nils von 1919: *Ärftlighetslära. Föreläsningar vid Uppsala universitet 1916–1917*. Stockholm: Norstedt.
- Höglund, Mattias & Bengtsson, Bengt 2014: The origin of the Mendelian Society in Lund and the start of Hereditas. *Hereditas* 151, s. 110–114.
- Johansson, Kaj 1999: Mendelismen och Mendels hybridiseringar: ett tankekollektiv och ett historiografiskt problem. I: Ingemar Nilsson (red.), *Vetenskap och historia: sju essäer* (Arachne 12). Göteborg: Institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori, idéhistoria, Göteborgs universitet, s. 49–75.
- Kampe-Persson, Hakon & Lerner, Henrik 2007: Occurrence of hybrid geese in Sweden. A conservation problem? *Ornis Svecica* 17 s. 154–186.
- Katalog 1837 = Katalog öfver Zoologiska riksmuseum*. Första häftet. *Däggande djuren*. Andra upplagan. Stockholm: Norstedt & söner.
- Latour, Bruno 1991: *Nous n'avons jamais été modern. Essai d'anthropologie symétrique*. Paris: La Découverte.
- Lindholm III, Josef & Svanberg, Ingvar 2015: History of gulls in European and North American zoos. *Der Zoologische Garten N.F.* 84, s. 207–233.
- Linnaeus, Carl 1758. *Systema naturae* vol. 1. Editio Decima. Stockholm.
- Loisel, Gustave 1911: Sur la ménagerie de Skansen et rôle des ménageries dans les sciences zoologiques. *Bulletin de la Société nationale d'Acclimation de France* 58, s. 479–492.
- Lönnberg, Einar 1904: On two specimens of 'Riporre' with known parentage. *Journal of zoology* 74, s. 411–426.
- Lönnberg, Einar 1907: En märklig riporre. *Fauna och flora* 2, s. 27–30.
- Lönnberg, Einar 1908: Bastarder mellan steglitsa och grönsiska samt mellan steglitsa och kanariefågel. *Fauna och flora* 3, s. 247–248.
- Lönnberg, Einar 1916: *Naturhistoriska riksmuseets historia. Dess uppkomst och utveckling*. Stockholm: Almqvist och Wiksell.
- Lönnberg, Einar 1919a: Hybrid gulls. *Arkiv för zoologi* 12:7, s. 1–22.
- Lönnberg, Einar 1919b: Om hybrider mellan måsar. *Fauna och flora* 14, s. 1–21.
- Lönnberg, Einar 1929: En bastard mellan gräsäl och vikare. *Fauna och Flora* 24, s. 151–158.
- Lönnberg, Einar 1933: Riksmuseets vertebratavdelning 1904–1932. *Kungl. Vetenskapsakademiens Årsbok* 1933, s. 237–254.
- Löwegren, Yngve 1952: *Naturaliekabinett i Sverige under 1700-talet. Ett bidrag till zoologiens historia*. Diss. Lund: Almqvist & Wiksell.
- Machin, Rebecca 2008: Gender representation in the natural history galleries at the Manchester Museum. *Museum and Society* 6:1, s. 54–67.
- McCartey, Eugene M. 2005: *Handbook of Avian Hybrids of the World*. Oxford: Oxford University Press.

- Meyer, Ole E., Petersen, Kay W., Høegh Post, Ole & Schack Nielsen, Leif 1995: *Ind på museet – ud i naturen. Udstillinger på Zoologisk Museum gennem 25 år*. København: Zoologisk Museum.
- Milgrom, Melissa 2010: *Still Life: Adventures in Taxidermy*. Boston: Houghton Mifflin Harcourt.
- Mordhorst, Camilla 2009: *Genstandsfortællinger. Fra Museum Wormianum til de moderne museer*. København: Museum Tusulanum Forlag.
- Müller-Wille, Staffan 2007: Hybrids, pure cultures, and pure lines: from nineteenth-century biology to twentieth-century genetics. *Studies in History and Philosophy of Science Part C*. 38, s. 796–806.
- Müller-Wille, Staffan & Rheinberger, Hans-Jörg 2012: *A Cultural History of Heredity*. Chicago: University of Chicago Press.
- Palmgren, Rolf 1920: *Högholmens zoologiska trädgård åren 1888–1918*. Helsingfors: Societatis pro fauna et flora Fennica.
- Poliquin, Rachel 2012: *The Breathless Zoo: Taxidermy and the Cultures of Longing*. University Park: Penn State University Press.
- Rapp, Bertil 1951: *Djur och stilleben i karolinskt måleri*. Stockholm: Nordisk Rotogravyr.
- Redogörelse 1931: *Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1929*. Stockholm: Norstedt & Söner.
- Ritvo, Harriet 1997: *The Platypus and the Mermaid, and other Figments of the Classifying Imagination*. Cambridge: Harvard University Press.
- Ritvo, Harriet 2010: *Noble Cows and Hybrid Zebras: Essays on Animals and History*. Charlottesville: University of Virginia Press.
- Rossiianov, Kirill 2002: Beyond species: Il'ya Ivanov and his experiments on cross-breeding humans with anthropoid apes. *Science in Context* 15, s. 277–316.
- Samuelsson, Anna 2008: *I naturens teater: kultur- och miljösociologiska analyser av naturhistoriska utställningar och filmer*. Diss. Uppsala universitet.
- Samzelius, Hugo 1896: Skansens eskimåhundar. *Svenska Kennelklubbens Tidskrift* 4, s. 160–166.
- SAOB = *Svenska Akademiens Ordbok*. Lund: Svenska Akademien.
- Shamma, Linda 2014: Notions of a Hybrid. Paper from the conference On the Move: ACSIS conference 11–13 June, Norrköping, Sweden 2013. Linköping University Electronic Press, s. 143–157.
- Svanberg, Ingvar 2014: Walruses and other Arctic mammals at the Skansen Zoo, Sweden, before 1940. *The Bartlett Society Journal* 23–24, s. 41–46.
- Svanberg, Ingvar 2016a: ”Ett ödesdigert menageribesök i Uppsala 1903”. *Uppland: Årsbok* 2016, s. 83–106.
- Svanberg, Ingvar 2016b: Levande samlingar: djuren på Skansen. *Fataburen* 2016, s. 81–101.
- Thorsen, Liv Emma 2014: *Elephants are not Picked from Trees. Animal Biographies in the Gothenburg Museum of Natural History*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Thorsen, Liv Emma, Rader, Karen A. & Dodd, Adam 2013: *Animals on Display: The Creaturely in Museums, Zoos, and Natural History*. University Park: Penn State University Press.
- Vägledning = *Skansens zoologiska trädgård: kort vägledning för besökande*, av Alarik Behm. Årgångarna 1904, 1907, 1910, 1913, 1918, 1924. Stockholm: Nordiska Museet.
- Young, Robert 1995: *Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture and Race*. London: Routledge.
- Årsbok = *Kungl. Svenska Vetenskapsakademiens årsbok*, årgångarna 1903–1928. Stockholm: Almqvist & Wiksell/Gebers.
- Årstryck = Berättelse rörande Göteborgs Musei zoologiska afdelning för åren 1905, 1917, i *Göteborgs museum: årstryck* (1906–1952). Göteborg.

SUMMARY

Wolf Hybrids in the Storeroom:
Crossings in Museums and Zoological Gardens

Starting with the seven mounted wolf dog puppies that were inserted into the exhibitions in the Swedish Museum of Natural History in 1903, the article explores how hybrids were exhibited in zoological exhibitions in the period 1900–1930. There was scientific interest among zoologists in hybrids that arose between two different taxa and an interest from a curious audience. At the open-air museum Skansen, not only hybrids between dog and wolf were born, but also between a number of other mammalian and bird species. After their death, many of these hybrids were thoroughly described in contemporary scientific literature. The puppies between dog and wolf were studied already in their living state focusing on their behavior and coloration in different generations. The article sheds light on the ways in which the hybrids were described, named and framed in printed guides, annual reports and other publications, before and after death. It discusses why their attraction value and scientific popularity ceased. The article also draws attention to the traf-

fic/flow of bodies between zoos and museums, in this specific case, Skansen's open-air museum and the Swedish Museum of Natural History.

On a general level, the article discusses the changing terms and meanings of hybrids/cross-breeds ("bastard" was a common term in the museum's printed guides, annual reports and other publications) but also hybrid as metaphor and materialized symbol of different kinds of border crossings, historically and today, in the context of museums.

Today hybrids have a renaissance, but mostly as symbols in the cultural sphere. To visualize them also in other contexts could lead to stories of co-evolution, domestication, biotechnology, variation, diversity, and not least to the museum bodies' own history. They could even break up the constructed border between 'nature' and 'culture'.

Key-words: Animal hybrids, natural history museums, exhibitions, zoological gardens, anomalies